

Wiśniewska-Józwiak, Dorota

Intercyza między dawnymi a nowymi czasy

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 13, 47-55

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DOROTA WIŚNIEWSKA-JÓŹWIAK
(Łódź)

Intercyza między dawnymi a nowymi czasami

Ehevertrag früher und heute

1. Wprowadzenie; 2. Zawarcie małżeńskiej umowy majątkowej; 3. Treść intercyzy; 4. Podsumowanie.

1. Einführung; 2. Abschluss eines ehelichen Vermögensvertrags; 3. Inhalt des Ehevertrags; 4. Zusammenfassung.

1

Partykularyzm oraz stanowy charakter prawa już od średniowiecza znajdowały odzwierciedlenie w funkcjonowaniu na ziemiach polskich równolegle różnych małżeńskich ustrojów majątkowych. Stosunki majątkowe między małżonkami należącymi do stanu szlacheckiego poddane były co do zasady rządowi posagowemu. Mieszczanie, w zależności od przyjętego systemu prawnego, podlegali wspólności majątkowej ogólnej, czyli obejmującej całe mienie małżonków (prawo chełmińskie)¹ albo rozdzielności majątkowej (prawo magdeburskie i średzkie). Wspólności majątkowej poddane były również małżeńskie prawa i obowiązki majątkowe większości chłopów².

Owa różnorodność systemów majątkowych związana z przynależnością stanową małżonków została zniesiona w XIX w. Kodeks Napoleona (dalej: KN), a w ślad za nim również Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (dalej: KCKP) wprowadzały ustrój ustawowy, któremu podlegały stosunki majątkowe między małżonkami

¹ Do 1598 r. ustrojowi temu podlegała również szlachta w Prusach, W. Holewiński, *O stosunkach majątkowych między małżonkami, w razie niezawarcia umowy przedślubnej podług Kodeksu Cywilnego Polskiego*, Petersburg 1861, s. 38; P. Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, t. I, Lwów 1910, s. 385–386.

² P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 384–386; W. Dutkiewicz, *Prawo hipoteczne w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1850, s. 290–295; J. J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona w związku z nauką i jurysprudencją*, t. III, Warszawa 1874, s. 13; H. Konic, *Prawo majątkowe małżeńskie. Wykład ustaw obowiązujących w b. Królestwie Kongresowem, z uwzględnieniem przepisów innych dzielnic oraz kodeksu szwajcarskiego*, Warszawa 1933, s. 3; J. Bardach, *Historia państwa i prawa Polski*, t. I: *Do połowy XV wieku*, Warszawa 1964, s. 494–495; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. I: *X–XVIII w.*, Kraków 2002, s. 244–245.

w razie niezawarcia intercyzy³. Zgodnie z KN ustrojem tym była wspólność majątkowa obejmująca ruchomości stanowiące własność małżonków w chwili zawarcia małżeństwa oraz majątek dorobkowy, w skład którego wchodziło mienie nabyte w czasie trwania małżeństwa, z wyjątkiem nieruchomości uzyskanych przez jednego z małżonków w drodze spadku lub darowizny⁴. Powyższy ustrój był określony w kodeksie jako wspólność prawna⁵, a przez polskich przedstawicieli doktryny – również jako wspólność francuska⁶.

Natomiast KCKP, choć w dużym stopniu opierał się na rozwiązaniach prawnych przyjętych przez ustawodawcę napoleońskiego, wprowadzał inny ustrój ustawowy, nazwany wyłącznością majątkową⁷.

Wyłączność majątkowa charakteryzowała się istnieniem dwóch odrębnych majątków: męża i żony. Na każdą z owych mas majątkowych składało się mienie będące własnością małżonka w chwili zawarcia małżeństwa oraz nabyte przez niego później.

³ W. Dutkiewicz, *op. cit.*, s. 295; W. Holewiński, *op. cit.*, s. 51, 71; A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1885, s. 93.

⁴ Art. 1401 KN: *Wspólność składa się czynnie: 1°. Ze wszystkich ruchomości, jakie małżonkowie posiadali w dniu obchodu małżeństwa, oraz ze wszystkich ruchomości, jakie im przypadną w ciągu małżeństwa z tytułu spadku lub nawet darowizny, jeżeli darujący nie zrobił przeciwnego rozporządzenia; 2°. Ze wszystkich użytków, dochodów, procentów i rat ubiegłych jakiegokolwiek bądź natury, przypadłych lub pobranych w czasie małżeństwa, a pochodzących z majątków, jakie do małżonków w czasie obchodu małżeństwa należały, lub z tych, jakie im przypadły w czasie małżeństwa z jakiegokolwiek bądź tytułu; 3°. Ze wszystkich nieruchomości nabytych w czasie małżeństwa.*

Art. 1402 KN: *Wszelka nieruchomość uważaną jest za nabytek wspólności, jeżeli dowiedzionem nie zostanie, że jeden z małżonków miał jej własność lub posiadanie prawne przed małżeństwem, albo że mu przypadła po małżeństwie pod tytułem spadku lub darowizny.*

Art. 1404 KN: *Nieruchomości, jakie małżonkowie w dniu obchodu małżeństwa posiadają, lub jakie im w czasie małżeństwa tytułem spadku przypadają, nie wchodzi do wspólności. Gdyby wszakże jeden z małżonków nabył nieruchomość po umowie przedślubnej, zawierającej zastrzeżenie wspólności, a przed obchodem małżeństwa, nieruchomość nabyta w tym przeciągu czasu wejdzie do wspólności, chyba nabycie uczynione było w wykonaniu jakiego zastrzeżenia umowy przedślubnej, w którym to przypadku nabycie urządzone zostanie odpowiednio do umowy.*

Art. 1405 KN: *Darowizny nieruchomości, uczynione w czasie małżeństwa jednemu tylko ze współmałżonków, nie wchodzi do wspólności i należą do samego tylko obdarowanego, chyba darowizna obejmowała wyrażnie, iż rzecz darowana należeć będzie do wspólności.*

Art. 1406 KN: *Nieruchomość, której ojciec, matka lub inny wstępny zrzekł się lub ustąpił na rzecz jednego ze współmałżonków, czy to na zastąpienie tego co mu jest winien, czy też pod obowiązkiem płacenia długów, jakie się obcym od darującego należą, nie wchodzi do wspólności; z zastrzeżeniem jednak zastąpienia lub wynagrodzenia.*

⁵ Zob. art. 1399 KN.

⁶ W. Dutkiewicz, *op. cit.*, s. 297; W. Holewiński, *op. cit.*, s. 69; H. Konic, *op. cit.*, s. 4.

⁷ Pojęcie to stosował Antoni Okolski – A. Okolski, *op. cit.*, s. 94–100.

Jednak mężowi przysługiwało użytkowanie i zarząd majątkiem będącym własnością żony⁸, co prowadziło między innymi do przyznania mu prawa własności niektórych składników majątkowych stanowiących uprzednio własność żony⁹.

Poza wprowadzaniem norm prawnych określających małżeński ustrój majątkowy, zarówno prawo przedrozbiorowe, jak i dziewiętnastowieczne kodyfikacje zezwalały na zawieranie umów, w których przyszli małżonkowie mogli sami uregulować zasady funkcjonowania swoich stosunków majątkowych.

2

Intercyza wywodziła się ze zmówin¹⁰, które już około XIII w. były pierwszym etapem zawarcia małżeństwa. Zmówiny stanowiły umowę małżeńską określającą warunki i wskazującą termin jej wykonania. Po nich następowały zdawiny traktowane jako wykonanie umowy¹¹.

Możliwość zawarcia małżeńskiej umowy majątkowej przewidywało przede wszystkim prawo ziemskie i prawo miejskie, w związku z tym intercyzy były sporządzane głównie przez szlachtę oraz mieszczan¹².

Tego rodzaju umowę można było spisać przy zaręczynach¹³ lub po nich, ale jeszcze przed zawarciem małżeństwa¹⁴. Zaś zgodnie z obyczajem, okres między sporządzeniem intercyzy a zawarciem małżeństwa miał być jak najkrótszy¹⁵. Umowa była spisywana w odpowiednim liście, zabezpieczana zakładem lub rękojmią¹⁶, a następnie wpisywana do ksiąg sądowych¹⁷.

⁸ Art. 193 KCKP: *Zarząd i użytkowanie męża rozciąga się nie tylko do tego co żona w czasie zawarcia małżeństwa wniosła, ale i do tego co iey później przez spadek, przez darowiznę lub przez los przybędzie.*

⁹ W. Dutkiewicz, *op. cit.*, s. 321; W. Holewiński, *op. cit.*, s. 97–98; *Prawo cywilne. Stosunki majątkowe pomiędzy małżonkami opracowane według wykładów Prof. Karola Lutostańskiego* [b.m. i d.w.], s. 14.

¹⁰ W. Abraham, *Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem*, Lwów 1925, s. 128, 135.

¹¹ *Ibidem*, s. 125–132; S. Płaza, *Historia*, s. 230.

¹² S. Płaza, *op. cit.*, s. 241.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 347.

¹⁵ W. Abraham, *op. cit.*, s. 327.

¹⁶ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 348.

¹⁷ P. Burzyński, *Prawo polskie prywatne napisane i poświęcone pamięci ubiegłych w roku 1864 pięćset lat istnienia Uniwersytetu Krakowskiego, Tom drugi obejmujący Część II. Prawo Rodzinne*

Zasady dotyczące czasu sporządzenia umowy przetrwały aż do XIX w. i zgodnie z przepisami KN oraz KCKP¹⁸ intercyza mogła zostać spisana wyłącznie przed zawarciem małżeństwa i nie podlegała zmianom w trakcie jego trwania¹⁹. Reguła ta miała charakter bezwzględnie obowiązujący²⁰.

Jednak nupturienti byli uprawnieni do zmiany małżeńskich stosunków majątkowych jeszcze przed zawarciem małżeństwa. W tym celu musieli sporządzić kolejną intercyzę, dopełniając wszelkich wymogów prawnych, związanych ze spisaniem tego rodzaju umowy²¹.

Kodeks Napoleona wprowadził nowe rozwiązanie, dotychczas nie znane w polskim prawie małżeńskim, nakładając na strony zmierzające do zawarcia intercyzy obowiązek dopełnienia formy aktu notarialnego²². Wymóg ten powtórzyli twórcy KCKP, uzasadniając go umożliwianiem realizacji przyjętej w kodeksie zasady jawności intercyz zmierzającej do ochrony interesów majątkowych osób trzecich²³.

Temu celowi miał służyć również kolejny, wprowadzony warunek, polegający na obowiązku ujawnienia w akcie małżeństwa faktu zawarcia małżeńskiej umowy majątkowej²⁴. Zgodnie z art. 208 i art. 120 pkt 9 KCKP, w akcie powyższym trzeba było

i Część III. Prawo Majątkowe, Kraków 1871, s. 157; P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 348; S. Płaza, *op. cit.*, s. 241.

¹⁸ Należy zaznaczyć, że twórcy KCKP czerpali z zasad ustanowionych w KN, dotyczących powstania i funkcjonowania ustroju umownego i część przyjętych przez nich rozwiązań stanowi powtórzenie rozstrzygnięć kodyfikacji napoleońskiej – W. Dutkiewicz, *op. cit.*, s. 336–337; H. Konic, *op. cit.*, s. 66, 78, 104, 106.

¹⁹ Art. 1394 KN: *Wszelkie umowy małżeńskie sporządzone będą przed małżeństwem przez akt notaryalny*. Art. 1395 KN: *Nie mogą uleść żadnej zmianie po dopełnieniu obchodu małżeńskiego*. Powyższe przepisy były wzorem dla art. 207 i 209 KCKP – H. Konic, *op. cit.*, s. 66. Art. 207 KCKP: *Umowy urządzające stosunki majątkowe między małżonkami, nie mogą być zawarte, iak przed obchodem małżeństwa przez akt przed urzędem aktowym sporządzony*. Art. 209 KCKP: *Po nastąpionym obchodzie małżeństwa umowy przedślubne zmieniane być nie mogą*.

²⁰ *Prawo cywilne [...] opracowane według wykładów Prof. Karola Lutostańskiego*, s. 59.

²¹ Art. 1396 KN: *Zmiany uczynione w nich przed obchodem małżeństwa powinny być określone przez akt w tej samej formie jak umowa przedślubna sporządzony*. *Zresztą żadna zmiana lub kontrarewers nie będą ważnymi bez obecności i jednoczesnego zezwolenia wszystkich osób wpływających jako strony do umowy przedślubnej*. Ustawodawca w Królestwie Polskim nie powtórzył tego przepisu, jednak doktryna dopuszczała możliwość zmiany intercyzy – H. Konic, *op. cit.*, s. 67–68; *Prawo cywilne [...] opracowane według wykładów Prof. Karola Lutostańskiego*, s. 65.

²² Zob. art. 1394 KN.

²³ *Dyaryusz senatu seymu Krolestwa Polskiego 1825*, t. II, Warszawa 1828, s. 93.

²⁴ *Ibidem*, s. 94.

wskazać czas i miejsce zawarcia intercyzy oraz notariusza, który ją przyjął. Naruśnięcie tego obowiązku skutkowało nieważnością małżeńskiej umowy majątkowej²⁵. Było to całkiem nowe rozstrzygnięcie, polskiemu prawu dotąd obce²⁶. Jego zalety podkreślała doktryna, krytykując przy okazji brak powyższego wymogu w KN²⁷.

Między prawem przedrozbiorowym a prawem obowiązującym w Księstwie Warszawskim oraz Królestwie Polskim zachodziły jednak istotne różnice w kwestii osób uprawnionych do zawarcia intercyzy.

Pierwotnie umowę sporządzał zazwyczaj narzeczony (ewentualnie jego rodzice) i rodzice narzeczonej²⁸. Często przy dokonywaniu tej czynności prawnej był obecny pośrednik (dziewosłęb), który następnie mógł zostać w razie potrzeby powołany jako świadek w wypadku konieczności potwierdzenia treści umowy²⁹.

Zmiany w tym zakresie przyniósł wiek XIX. Z treści przepisów Tytułu V *O umowie przedślubnej* (Księga 3 Tytuł V – art. 1387 i n. KN) wynika, że intercyzę zawierali wyłącznie przyszli małżonkowie. Oznacza to, że narzeczona zawsze musiała być stroną umowy³⁰. Zasadę tę należało stosować nie tylko w odniesieniu do osób pełnoletnich, ale nawet małoletnich, które po osiągnięciu wieku wskazanego w kodeksie mogły zawierać małżeństwo³¹. Miały one również prawo do sporządzenia intercyzy, ale do dokonania tej czynności prawnej potrzebna była

²⁵ Art. 208 KCKP: *Umowy takowe nie będą ważne jeżeli w akcie cywilnym małżeństwa, stosownie do art. 120 pod Nrem 9. nie będą obławione przez wymienienie daty i miejsca ich zawarcia, oraz Urzędu aktowego, przed którym zawarte zostały.* Art. 120 pkt 9 KCKP: *9no oświadczenie małżonków, czyli zawarli umowę przedślubną lub nie, a w pierwszym przypadku wymienienie daty i miejsca iey zawarcia, oraz Urzędu aktowego przed którym zawartą została.*

²⁶ *Interpretacya Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego przez F. Flamma*, t. 1: *Wstęp*, Warszawa 1888, s. 299–300; H. Turowski, *O sprostowaniu aktu małżeństwa w braku wzmianki o umowie przedślubnej*, *Gazeta Sądowa Warszawska*, 1873, nr 25, s. 193; H. Konic, *op. cit.*, s. 72.

²⁷ C. Zaborowski, *O stosunkach majątkowych między małżonkami*, [w:] *Biblioteka Warszawska* 1862, t. III, s. 303.

²⁸ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 348; B. Lesiński, *Stanowisko kobiety w polskim prawie ziemskim do połowy XV wieku*, Wrocław 1956, s. 92.

²⁹ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 347.

³⁰ Np. art. 1387 KN: *Prawo urzędza stosunki małżeńskie co do majątku, jedynie tylko w braku szczególnych umów, które małżonkowie mogą zawierać według swojego upodobania, byleby takowe nie sprzeciwiały się dobrym obyczajom i nadto pod następującemi ograniczeniami.*

³¹ Art. 144 KN: *Mężczyzna przed skończeniem lat ośmnastu, a kobieta piętnastu, nie mogą zawierać małżeństwa.*

obecności osób uprawnionych do wyrażenia zgody na małżeństwo³². Zasada powyższa została następnie przejęta w KCKP³³.

3

W intercyzach zawieranych przed rozbiorami zamieszczane były również pewne informacje o charakterze niemajątkowym, takie jak np. wskazanie powodów zawarcia tego właśnie małżeństwa, wyznaczenie terminu wesela³⁴.

Wskazywane były w nich również wzajemne prawa i obowiązki małżonków – zarówno osobiste³⁵, jak i majątkowe³⁶. Określanie w intercyzach zasad funkcjonowania stosunków osobistych między małżonkami wynikało z braku regulacji prawa pisanego w tym zakresie³⁷.

Określając stosunki majątkowe, wskazywano w umowie przede wszystkim mienie wnoszone przez małżonków: majątek męża, posag i wyprawę żony oraz wiano zapisane żonie przez męża³⁸, a także termin, sposób i zabezpieczenie zapłaty posagu przez rodzinę żony oraz zabezpieczenie przez męża posagu³⁹ i wiana⁴⁰. Ponadto w intercyzie zamieszczane były klauzule, mocą których narzeczona zrzekała się praw do majątku rodzinnego⁴¹.

³² Art. 1398 KN: *Małoletni zdolny do zawarcia małżeństwa, zdolnym jest do zawarcia wszelkich umów jakich kontrakt ten dopuszcza; a umowy i darowizny, jakie w nim uczynił, są ważne, byleby przy kontrakcie obecnymi były osoby, których zezwolenie potrzebne jest do ważności małżeństwa.*

³³ Art. 211 KCKP: *Małoletni zdolny do zawarcia małżeństwa, zdolnym iest także zawrzeć umowę przedślubną i w niey przyiąć na siebie wszelkie zobowiązania, a nawet czynić darowizny, tak iakby był pełnoletnim; lecz umowa powinna bydz zawartą w assystencyi osób, których zezwolenie na małżeństwo iest potrzebne.*

³⁴ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 347.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ S. Płaza, *op. cit.*, s. 241.

³⁷ I. Daniłowicz, *Kodex Napoleona w porównaniu z prawami polskimi i litewskimi. Rozprawa opracowana w roku 1818, na temat zadany przez Radę b. Uniwersytetu wileńskiego*, Gazeta Sądowa Warszawska 1904, Nr 47, s. 748.

³⁸ P. Burzyński, *op. cit.*, s. 157; S. Płaza, *op. cit.*, s. 241; P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 347, 411.

³⁹ P. Burzyński, *op. cit.*, s. 157; P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 347, 397.

⁴⁰ P. Burzyński, *op. cit.*, s. 157

⁴¹ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 347.

W zakresie praw i obowiązków majątkowych umowa mogła zmieniać lub uzupełniać zasady określone przez prawo (czy to zwyczajowe, czy stanowione)⁴². Dopuszczalne było na przykład ograniczenie wspólności majątkowej ogólnej, funkcjonującej na gruncie prawa chełmińskiego, do wskazanych w intercyzie składników majątkowych, na przykład do mienia nabytego w czasie trwania małżeństwa, czyli majątku dorobkowego⁴³.

Poza tym w intercyzie mogły zostać również uregulowane majątkowe skutki ewentualnej separacji lub rozvodu⁴⁴.

Początkowo brak było zasad, które określałyby dokładnie treść tego rodzaju umowy, z czasem wytworzyły się odpowiednie normy zwyczajowe⁴⁵.

Wejście w życie przepisów KN przyniosło istotne zmiany w polskim prawie małżeńskim majątkowym. Zgodnie z przyjętą w kodeksie zasadą swobody umów, nupturieni mieli prawo do dowolnego kształtowania treści intercyzy⁴⁶. Nie mogli jedynie wprowadzać do niej klauzul sprzecznych z dobrymi obyczajami oraz naruszających uprawnienia przysługujące mężowi jako głowie rodziny⁴⁷. Dopuszczalne było przyjęcie dowolnego z ustrojów majątkowych uregulowanych w kodeksie albo dokonanie jego modyfikacji⁴⁸. Nupturieni mogli także dowolnie łączyć różne ustroje majątkowe, kształtując wzajemne relacje w sposób najbardziej odpowiadający ich sytuacji⁴⁹.

Podobną regulację wprowadził ustawodawca, zmieniając w Królestwie Polskim postanowienia francuskiego kodeksu. W art. 190 KCKP zastrzeżono, iż w intercyzie można było określać stosunki osobiste między małżonkami, a więc

⁴² S. Płaza, *op. cit.*, s. 241.

⁴³ P. Dąbkowski, *op. cit.*, s. 385.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 348.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ J. J. Delsol, *op. cit.*, s. 2; *Historia państwa i prawa Polski*, t. III: *Od rozbiorów do uwłaszczenia*, red. J. Bardach, M. Senkowska-Gluck, Warszawa 1981, s. 140; K. Sójka-Zielińska, *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność*, Warszawa 2007, s. 96.

⁴⁷ Art. 1387 KN – zob. przyp. 30. Art. 1388 KN: *Małżonkowie nie mogą ubliżać ani prawom wypływającym z władzy mężowskiej nad żoną i dziećmi, lub które należą mężowi jako głowie rodziny, ani prawom nadanym pozostałemu przy życiu małżonkowi w Tytule O władzy ojcowskiej, oraz w Tytule O małoletności, opiece i usamowolnieniu, ani rozporządzeniom zakazującym niniejszego Kodexu.*

⁴⁸ J. J. Delsol, *op. cit.*, s. 91 i n.; H. Konic, *op. cit.*, s. 16; *Historia państwa i prawa*, t. III, s. 140; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. II: *Polska pod zaborami*, Kraków 2002, s. 64; K. Sójka-Zielińska, *op. cit.*, s. 96.

⁴⁹ J. J. Delsol, *op. cit.*, s. 9.

prawa i obowiązki o charakterze osobistym, ale tylko pod warunkiem nienaruszania odpowiednich przepisów KCKP⁵⁰. Powyższa zasada mniej precyzyjnie, niż reguły przyjęte w kodyfikacji napoleońskiej, określała ograniczenia swobody w zakresie postanowień umownych⁵¹.

W sferze stosunków majątkowych intercyza mogła wprowadzić któryś z ustrojów wskazanych przykładowo w kodeksie albo jakkolwiek jego modyfikację. Nupturienci byli także uprawnieni do przyjęcia innego ustroju majątkowego, nieuregulowanego w kodeksie, ale pod warunkiem, że zasady jego funkcjonowania zostały szczegółowo opisane w umowie⁵².

W praktyce narzeczeni nadal zamieszczali w umowach klauzule określające skład i wartość majątków będących ich własnością w chwili zawarcia małżeństwa oraz zabezpieczające mienie wnoszone przez przyszłą żonę. Ponadto nupturienci korzystali z możliwości wskazania skutków majątkowych rozvodu i separacji⁵³.

Między przepisami KN a KCKP zachodziła różnica w kwestii dopuszczalności dokonywania w intercyzie zmiany porządku dziedziczenia określonego przez prawo. Artykuł 1389 KN zakazywał nupturientom wprowadzania tego rodzaju postanowień⁵⁴, zwłaszcza w zakresie modyfikacji zasad podziału spadku między dzieci⁵⁵.

W przeciwieństwie do tego przepisu art. 231 KCKP⁵⁶ stanowił, że przyszli małżonkowie mogli regulować swoje stosunki majątkowe nie tylko na czas trwania

⁵⁰ Art. 190 KCKP: *Przepisom w Oddziale niniejszym zawartym nie można ubliżyć przez umowy.*

⁵¹ H. Konic, *op. cit.*, s. 64–65.

⁵² *Dyaryusz*, s. 95; W. Dutkiewicz, *op. cit.*, s. 337; *Prawo cywilne [...] opracowane według wykładów Prof. Karola Lutostańskiego*, s. 46, 66.

⁵³ Archiwum Państwowe w Łodzi, Zespół 135: Akta notariusza de Brixena Leopolda Fryderyka w Łodzi; Zespół 442: Akta notariusza Kajetana Szczawińskiego w Zgierzu (1847–1861); Zespół 443: Akta notariusza Jaworskiego Marcellego w Zgierzu (1855–1872); Zespół 444: Akta notariusza Jana Cichockiego w Zgierzu (1857–1863); Zespół 136: Akta notariusza Ferdynanda Szlimma Okręgu Zgierskiego w Łodzi (1863–1876); Zespół 447: Akta notariusza Władysława Hertzberga w Zgierzu (1868–1874); Zespół 137: Akta notariusza Konstantego Płacheckiego w Łodzi (1869–1902); Zespół 138: Akta notariusza Romana Danielewicza w Łodzi (1873–1889).

⁵⁴ Art. 1389 KN: *Nie mogą czynić żadnej umowy, albo zrzeczenia się, którego przedmiot zmierzałby do odmiany prawnego porządku w spadkach, bądź między niemi w spadku po ich dzieciach, lub zstępnych, bądź między ich dziećmi, bez uszkodzenia darowizn pomiędzy żyjącymi, lub testamentowych, które mogą mieć miejsce według form, i w przypadkach oznaczonych niniejszym Kodeksem.*

⁵⁵ J. J. Delsol, *op. cit.*, s. 8.

⁵⁶ Art. 231 KCKP: *Jeżeli małżonkowie przez umowę przedślubną, lub przez umowę w artykule 210 przewidzianą, nie postanowili, iakie prawa ma mieć małżonek przy życiu pozostały do majątku wspólnego zmarłego, natenczas służyć będą prawidła następujące.*

małżeństwa, ale również na wypadek śmierci⁵⁷. Zatem byli uprawnieni do zmiany zasad dziedziczenia uregulowanych w kodeksie.

4

Możliwość zawarcia umowy określającej prawa i obowiązki przyszłych małżonków gwarantowało zarówno polskie prawo przedrozbiorowe, jak i kodyfikacja napoleońska oraz wzorowany na niej częściowo KCKP. Między zasadami wykreowanymi przez owe systemy prawne zachodzą pewne podobieństwa, ale dostrzegamy także znaczące różnice.

Cechą wspólną było przede wszystkim przyznanie prawa do sporządzenia intercyzy tylko przed zawarciem małżeństwa i wynikający z tego zakaz zmiany ustroju majątkowego w czasie jego trwania. Ponadto charakterystyczne dla intercyz sporządzanych przed rozbiorami i w XIX w. było zamieszczanie przez nupturientów postanowień opisujących posiadane przez nich majątki i klauzul zabezpieczających, wobec dominacji w małżeństwie mężczyzny, mienie stanowiące własność żony. W umowach określano również skutki majątkowe ewentualnej separacji i rozwodu.

Zmiany zachodzące w prawie małżeńskim majątkowym polegały na odmiennym określeniu formy zawarcia intercyzy oraz osób do tego uprawnionych. Istotną różnicą było stopniowe ograniczenie regulacji umownej do sfery praw i obowiązków majątkowych, z pominięciem zasad funkcjonowania stosunków osobistych.

⁵⁷ A. Okolski, *op. cit.*, s. 101, 108; J. Lange, *O prawach kobiety jako żony i matki (według przepisów obowiązujących w Królestwie Polskim)*, Warszawa 1908, s. 62.